

COVASNA-VOINEȘTI, LEAGĂN DE ROMÂNITATE ÎN ARCUL INTRACARPATIC

Dumitru Furtună

Încă de la finele secolului trecut, publicistul brașovean Silvestru Moldoveanu atrăgea atenția asupra situației românilor din secuime. "În Trei Scaune românii sunt în minoritate. O parte din aceștia, copleșiți de mulțimea secuilor, sunt secuizați, pe când altă parte și-au păstrat neatinsă întru toate naționalitatea. Românii de prin poalele munților de la graniță, începând de la Poiana Sărată până la Budila, anume cei de la Poiana Sărată, Brețcu, Mărtănuș, Ojdula, Zăbala, Covasna, Zagon, Boroșneul Mic, Buzaiela, Dobârlău, Marcoș, Telu și Budila și-au păstrat limba, obiceiurile și portul românesc, fiind în contact cu România, parte ca oieri. Portul lor este, cu mici variațiuni, cel mocănesc (Săcele) păstrându-și cei mai bătrâni și chica. Asemenea și-au păstrat naționalitatea românii din jurul Vâlcelor, precum și cei din Vâlcele, Arpătec, Hăghic, Arini etc. Secuiză și sunt românii aflați în comunele din lăuntrul, din partea apuseană și de miazănoapte a Trei Scaunelor, care și-au pierdut aproape tot ce e românesc: obiceiurile românești, portul și odorul cel mai de preț al unui popor, limba: numai religiunea strămoșească și-au păstrat-o și prin aceasta conștiința că sunt români..."¹.

Din păcate astăzi situația s-a înrăutățit, în Ojdula la ultimul recensământ au fost înregistrați doar 80 de români (din 3579 locuitori ai localității), în Boroșneul Mic doar 7.²

Recent, un coleg, profesor de filozofie la liceul din Covasna, publica un fel de ghid-monografic a Covasnei și împrejurimilor³, fostul scaun Orbai - în care românii - afirma cu convingere domnia sa - apar pe aceste meleaguri începând cu secolul al XVIII-lea, imigrând din ținuturile Vrancei - se admit și alte zone -, "la venirea lor neavând nimic, nici păduri, nici terenuri". Este negată prezența dacilor, a căror cetate străjuia în partea de est a localității și, ca toți roesslerienii, considera perioada stăpânirii romane cam scurtă pentru romanizare, iar după retragerea aureliană, bineînțeles, n-a mai rămas nimeni pe aici, decât spațiu liber pentru migratori, printre care bineînțeles unguri, care, după noile teorii ar fi venit aici dinspre Moldova - deci maghiarimea de aici ar fi mai veche decât cea din Ungaria.

Lucrarea, înainte de a fi distribuită pe plan local, a fost distribuită prin alte țări - Germania, probabil Olanda (cu care orașul Covasna are legături directe prin orașul Elburg, dar numai partea maghiară) - pentru ca viitorii turiști să știe în ce mediu vin, să confirme, dacă vor fi abili dirijați la fața locului, asupra unui fals grosolan. Vechimea românilor în Covasna, ca din toată zona de altfel, este atestată de dovezi, documente arheologice, toponimice, onomastice de tradiție colectivă (obiceiuri strămoșești, port, creații populare etc.)

Vorbind de românii din Covasna - Voinești, obârșia lor ne duce cu peste două milenii în urmă. Aici, în imediata vecinătate, în partea estică a așezării, străjuind frumoasa Vale a Zânelor, pe un deal numit de localnici "Dealul Cetății", dăinuie ruinele unei puternice cetăți dacice. În întreaga zonă abundă așezările dacice (Zăbala, Brateș, Surcea etc.).

Cu ocazia cercetărilor efectuate în perimetrul cetății au fost găsite seceri, cuțite de fier, vârfuri de săgeată, ceramică specific dacică. Cu ocazia săpăturilor din 1974, conduse de dr. Szekely Zoltan, de la fostul muzeu județean, s-au descoperit șase monede (denari) de argint și două monede imperiale romane: una din prima terasă a cetății, din timpul împăratului Vespasian (70 c.n.) iar pe acropola cetății o monedă de bronz reprezentându-l pe împăra-

tul Hadrian (anul 110)⁴. Cele trei rânduri de ziduri construite după modelul specific dacilor și obiectele găsite i-au făcut pe arheologi, printre care și pe regretatul Constantin Daicoviciu, să încadreze cetatea în rândul fortificațiilor dacice.

Nu este exclusă și existența unei alte cetăți (castru) romane în Covasna, cum sugerează dr. V. Stroescu într-o lucrare despre Covasna, editată în perioada dinaintea celui de-al doilea război mondial, cetate care n-a fost cercetată și care s-ar afla pe platoul din Valea Porumbeilor din Voinești, "Cetatea de pe dâmbul sărat". În jurul cetății, ca și la Brețcu sau în jurul altor castre, s-a putut crea așezarea care a căpătat mai târziu numele de Voinești - "Cetatea de pe dâmbul sărat"⁵.

În onomastica românilor din zonă exista până astăzi atât numele de Cosneanu cât și de Voinea (maghiarizat Vajna). Doi dintre Cosneni, Ioan Cosnean Manea și Ioan cel tânăr Cosnean, sunt ctitori, alături de alți români voineșteni, ai bisericii din piatră, a cărei temelie s-a pus la 17 iulie 1794 și a fost terminată la 1800. Noua biserică se ridică în vecinătatea unei biserici din lemn al cărei altar este indicat și acum printr-o troiță aflată în curtea bisericii la intrare. Vechimea bisericii din lemn este greu de precizat. Biserica ortodoxă este mai veche decât bisericile reformate și decât cea catolică din localitate.

Ridicarea bisericii la 1794 s-a făcut pe o proprietate a unui Vajna (Voinea) Andrei. Un anume Olosz Mózes (Moise), făgăduia preotului Ioan Jrid, la 1836, că pe tot anul, până va muri, va da o groșiță bisericii ortodoxe "fiindcă aude în toate zilele clopotele noastre", dând deja două groșițe pe doi ani înainte⁶.

Dintre vechile familii românești maghiarizate din Covasna fac parte și Bogdan, Albu, Raduly, astăzi destul de răspândite ca familii maghiare.

Pe lângă familiile autohtone, apar începând cu secolul trecut, dar mai ales după Marea Unire din 1918 și familii al căror nume indică venirea lor de peste munți (Vrânceanu, Bâsceanu și altele). De fapt, mulți români din vecinătatea extracarpatică erau originari chiar din zona noastră. Mult timp între actualul județ Buzău și Prahova a fost județul Săcuieni, ce indica proveniența multor români de aici din "secuime". Aceștia, asemeni românilor numiți ceangăi, ce au trecut munții în Moldova, au părăsit ținutul strămoșesc în fața pătrunderii secuilor și a nedreptăților la care au fost supuși.

Apariția unor români de peste munți poate fi urmărită clar în registrele de căsătorie ale parohiei. Practicând de veacuri păstoritul transhumant, voineștenii ajungeau cu turmele departe peste munți⁷. Românii de peste munți erau angajați păstori, iar dacă se dovedeau vrednici, de multe ori proprietarii mocani îi făceau gineri. Sunt și cazuri, de trecere peste munți din alte motive, dar acestea sunt cazuri izolate.

Descriind Voineștiul la mijlocul secolului trecut, etnograful ungar Orbán Balazs, în lucrarea "Descrierea ținuturilor secuiești" aduce mărturie în legătură cu vechimea și autohtonitatea românilor de aici⁸.

Ei aveau portul specific ardelenilor din partea sudică a Transilvaniei (mocănesc) și obiceiuri bine încheiate, santilia fiind și una din sărbătorile păstorești (nedei) întâlnite în toate zonele transilvane. O fotografie cu formația de "călușeri" din 1924 din Voinești arată nu numai bărbații care până azi au păstrat curat portul tradițional dar și fetele au port ardelenesc, cu cătrînțe țesute în casă, din lână, iar nu fote.

Rolul voineștenilor, ca factor de păstrare a românității în localitate și în zonă este relevant de prezența în toate momentele importante prin care țara a trecut în ultimul secol, când s-a decis soarta patriei celei mari.

Ei au participat la înălțuirea Marii Uniri din 1918. În 1916 un grup de 20 de voluntari voineșteni treceau munții pentru a-și aduce contribuția la victoriile de la Mărășești,

Mărăști sau Oituz. Trei dintre aceștia și-au lăsat osemintele pe acele meleaguri: Gheorghe Maior, Constantin Ioan Ștefan și Dumitru Dobros⁹.

Părintele Gheorghe Furtună, alături de alți români din zonă, înfunda închisorile ungurești pentru atitudinea sa patriotică.

464 de români voineșteni (majoritate capi de familie) au semnat adeziunea pentru Marea Unire, la adunarea de la Alba Iulia, fiind reprezentați de patru fruntași ai lor: Al. Ciucan, Alexe Teculescu, Ioan Sârbescu și Nicolae Jurebita¹⁰.

Cel mai reprezentativ fiu al obștii, Ioan Teculescu, de enit protopop de Alba Iulia, are cinstea de a fi ales președinte al Consiliului Național Alba, care a organizat marea adunare a românilor de la 1 Decembrie 1918. După unirea cea mare este ales senator de Alba în primul Parlament al României Mari, iar apoi, devenind episcop, senator de drept. În 1923, sub numele de Justinian Teculescu, devine primul episcop al armatei române, iar din 1924 și până la trecerea la cele veșnice, ocupa postul de episcop al eparhiei Cetății Albe - Izmail¹¹.

A l doilea război mondial i-a încercat din nou pe voineșteni. Dictatul de la Viena din 30 august 1940, a deschis drumul unor grele suferințe: peste 310 persoane adulte și copii sunt izgoniți din vatra străbună peste granițele vremelnice. Doi voineșteni cad victime bestialității hortiste: Dumitru Gavrilă și Ion Cimpoi.

Din zecile de voineșteni ce au luptat pe câmpurile de luptă din est și vest, 14 nu s-au mai întors niciodată.

După război, în perioada odioasei Regiuni Autonome Maghiare, prigoana contra românilor a continuat. Fostii horthyști travestiți în comuniști, în numele noii democrații aduse din răsărit, condamna la ani grei de temniță mulți români din Voinești, pentru pricini de ei inventate (legionari, maniști, dușmani ai poporului, de fapt doar români).

În anii comunismului, cei discriminați au fost de fapt românii. Ei n-au fost decât în mica măsură reprezentați în conducerea obștii sau în funcții mai înalte pe plan local. Nici în prezent situația nu este mai bună. Deși românii reprezintă o pondere numerică importantă (la recensământul din 1992 - 3.928, față de 8.001 maghiari) între salariații primăriei în număr de peste 30 de persoane, doar 6 sunt români.

La școlile din oraș, îndeosebi la liceu, și la Secția română predau majoritate maghiari (mulți absolvenți ai studiilor superioare în limba maghiră), care blochează ocuparea catedrelor respective de către români. Exemplele pot continua. Și totuși unii se plâng de discriminarea națională...

NOTE

1. Silvestru Moldovan, *Țara nopastră, Descrierea părților Ardealului de la Mureș spre miazăzi și V. Mureșului*, Sibiu, 1894, p. 262-263.
2. Recensământul din 1992.
3. Dr. Benkő Gyula, Fabian Ernő, *Kovaszna, Kovaszna Varosi Muvelôdesi Ház*, Trisedes Press, 1995.
4. Benedek Geza, Rosner Herman, *Covasna. Mic îndreptar turistic*, București, 1978, p. 12-13.
5. Societatea de Hidrologie și Climatologie medicală și dr. V. Stroescu, *Covasna ilustrată*, tipografia Cultura, nedatată.
6. Însemnarea părintelui Ioan Grid pe coperta interioară a Protocolului poruncilor împărătești pe anii 1795-1829, ale bisericii din Covasna.
7. Constantin Popescu, *Aspecte ale păstoritului în Covasna*, în "Aluta", 1970, p. 309.
8. Balazs Orban, *Țara secuilor în scris și imagini*, în traducerea lui Deac Marius, în "Cuvântul Nou" din 4 august 1972.
9. Direcția Arhivelor Statului din R.S.R., *Filiata Arhivelor Statului, Jud. Covasna*, București, 1984, p. 33.

10. *1918 la români, Documentele unirii*, vol. IX, p. 409-412.

11. "Buletinul Episcopiei Cetății Alba-Izmail", anul 1932, nr. 8.

COVASNA-VOINEȘTI, A CENTRE OF ROMANITY
IN THE INTRACARPATHIAN CIRCLE
(Summary)

Covasna locality, which gave the name to the present county, as compared to many other localities from the South-Eastern Transylvania, in which the Romanians lost their nationality, constituted along the Intracarpathian Circle.

About the old age of the Romanians and of their ancestors in the area, there speak firmly the ruins of the Dacian fortress from Dealul Cetățuii, the many toponyms and anthroponyms, either Romanian, or of Romanian origin.

Lying in an area of cultural interference among the three Romanian historic provinces with its famous shepards, Covasna brought its contribution to the making of the union of December 1st 1918 and was present to all the important moments of the national history.

The Romanians from the locality went through dramatic moments during the Horthyist Oppression (1940-1944), but also during the years of The Autonomous Magyar County, even in some moments, which followed the Revolution of December 1989.